

BILAG VI

FÆLLESSKABSRETTENS ANVENDELSE VED DE NATIONALE DOMSTOLE

1. Anvendelsen af EF-traktatens artikel 177

De Europæiske Fællesskabers Domstol (i det følgende benævnt Domstolen) fik i 1997 forelagt en række præjudicielle spørgsmål af nationale domstole, der havde problemer med fortolkningen af fællesskabsretten eller var i tvivl om gyldigheden af en af Fællesskabets retsakter.

Når de præjudicielle spørgsmål er blevet registreret i Domstolens justitskontor, bliver de offentliggjort i *De Europæiske Fællesskabers Tidende* i deres fulde ordlyd. Nedenfor findes en oversigt over antallet af sager for de sidste otte år (¹).

Udviklingen i antallet af præjudicielle spørgsmål pr. medlemsstat

Medlemsstat (¹)	År							
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Italien	25	18	22	24	46	58	70	50
Irland	4	1	—	1	2	3	—	1
Nederlandene	9	17	18	43	13	19	10	24
Luxembourg	4	2	1	1	1	2	2	3
Det Forenede Kongerige	12	13	15	12	24	20	21	18
Østrig						2	6	35
Tyskland	34	50	62	57	44	51	66	46
Finland						—	3	6
Portugal	2	3	1	3	1	5	6	2
Frankrig	21	24	15	22	36	43	24	10
Sverige						6	4	7
Belgien	17	17	16	22	19	14	30	19
Spanien	6	4	5	7	13	10	6	9
Danmark	5	2	3	7	4	8	4	7
Grækenland	2	2	1	5	—	10	4	2
I alt	142	186	162	204	203	251	256	239

(¹) Landenes rækkefølge er i overensstemmelse med artikel 1, stk. 1, tredje led, i Rådets afgørelse af 1. januar 1995 (EFT L 1 af 1.1.1995, s. 220).

Den eksplosive stigning i antallet af spørgsmål forelagt af Østrig er iøjnefaldende.

(¹) Den tidligere beretning er offentliggjort i EFT nr. C 332 af 3. november 1997, s. 198.

Desuden kan det konstateres, at alle medlemsstaters domstole har forelagt spørgsmål.

I 1997 udgjorde de præjudicielle spørgsmål ca. 47 % af det samlede antal sager, Domstolen fik forelagt (443, hvoraf 111 er blevet slettet af registret).

Nedenstående tabeller viser, hvor mange spørgsmål der er stillet af medlemsstaternes øverste domstole, samt spørgsmålenes oprindelse.

Antal præjudicielle spørgsmål fra de øverste nationale domstole pr. medlemsstat i 1997

Italien	2
Irland	(—)
Nederlandene	11
Luxembourg	1
Det Forenede Kongerige	4
Østrig	19
Tyskland	12
Finland	1
Portugal	1
Frankrig	5
Sverige	2
Belgien	6
Spanien	5
Danmark	1
Grækenland	(—)

Spørgsmålene fra de øverste domstole er stillet af:

Italien	Corte Suprema di Cassazione	2
Nederlandene	Raad van State	4
	Hoge Raad	4
	Centrale Raad van Beroep	2
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	1
Luxembourg	Cour Supérieure de Justice	1
Det Forenede Kongerige	House of Lords	1
	Court of Appeal	3
Østrig	Oberster Gerichtshof	7
	Bundesvergabeamt	3
	Verwaltungsgerichtshof	9
Tyskland	Bundesgerichtshof	5
	Bundesverwaltungsgericht	2
	Bundesfinanzhof	4
	Bundessozialgericht	1
Finland	Korkein hallinto-oikeus	1

Portugal	Supremo Tribunal Administrativo	1
Frankrig	Cour de Cassation	2
	Conseil d'État	3
Sverige	Regeringsrätten	2
Belgien	Cour de Cassation	4
	Cour d'Arbitrage	1
	Conseil d'État	1
Spanien	Tribunal Superior de Justicia	5
Danmark	Højesteret	1

2. Vigtige domme afsagt af de øverste nationale domstole

2.1. Indledning

Nedenstående gennemgang giver et overblik over udviklingen i de øverste nationale domstoles holdning til fællesskabsretten.

I lighed med tidligere år har Kommissionen haft adgang til de oplysninger, der indsamles af Domstolens dokumentationstjeneste. Kommissionens undersøgelser har gjort det muligt at finde frem til de afgørelser, hvori der er gjort brug af fællesskabsretten, idet det dog må erindres, at tilfælde, hvor en national domstol burde have anvendt fællesskabsretten, ikke kan findes ved søgning i databankerne, hvis dommen ikke omtaler nogen fællesskabsretlig regel. I øvrigt er Kommissionen ikke i stand til systematisk at gennemgå de mange domme, der hvert år afsiges af de øverste nationale domstole. Det kan til orientering oplyses, at Domstolens dokumentationstjeneste hvert år får kendskab til mindst 1 200 domstolsafgørelser, som vedrører fællesskabsretten.

2.2. Emne for undersøgelserne

Man har undersøgt de afgørelser, der blev truffet eller offentliggjort for første gang i 1997, med udgangspunkt i følgende spørgsmål:

1. Har en domstol, hvis afgørelse ikke kan appelleres, undladt at forelægge et præjudicielt spørgsmål i en sag, der rejser tvivl om fortolkningen af en uklar fællesskabsretlig bestemmelse?

Er der andre beslutninger i forbindelse med indbringelse af præjudicielle sager, der bør gennemgås nærmere?

2. Har en domstol — i modstrid med den regel, der er fastlagt i dommen i sag 314/85, Foto-Frost⁽¹⁾ — erklæret en retsakt fra Fællesskabets institutioner ugyldig?

I hvilken udstrækning har de nationale domstole med udgangspunkt i den fælles dom i sagerne 143/88 og 92/89, Zuckerfabrik Süderdithmarschen⁽²⁾, tilladt udsættelse med

⁽¹⁾ Sml. 1987, s. 4199.

⁽²⁾ Sml. 1991, s. I-534.

gennemførelsen af en national forvaltningsakt vedtaget med baggrund i en fællesskabsretlig forordning, beslutning eller afgørelse?

3. Har der været afgørelser, der fortjener særlig opmærksomhed, enten fordi de kan bruges som rettesnor for kommende sager, eller fordi de indeholdt specielt overraskende elementer?

4. Er der afsagt domme i henhold til dommene i Francovich⁽³⁾ og Brasserie du Pêcheur/Factortame-sagerne⁽⁴⁾?

Første spørgsmål

I Nederlandene har Centrale Raad van Beroep, uden at fremsætte et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, i en dom af 30. december 1996⁽⁵⁾ bekræftet de nederlandske myndigheders afvisning af at tildele datteren af en vandrende arbejdstager invaliditetsydelse på grund af, at den pågældende ikke opfyldte betingelsen om at være bosat i Nederlandene. Efter at have været bosat i Nederlandene var familien flyttet til Belgien, men faderen var forblevet under den nederlandske socialsikring. Centrale Raad van Beroep havde under henvisning til Domstolens dom af 30. april 1996 i sagen Cabanis-Issarte⁽⁶⁾ undersøgt, om den pågældende under disse omstændigheder i henhold til Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 burde betragtes som forsikret i Nederlandene i sin egenskab af medlem af en arbejdstagers og EU-borgers familie⁽⁷⁾. I den nævnte dom, som vedrørte ydelse ved alderdom, havde Domstolen fundet, at det ville være imod fællesskabslovgivningens formål og ånd, hvis ægtefællen til eller den overlevende efter en vandrende arbejdstager ikke skulle kunne nyde godt af princippet om ikke-diskriminering i forbindelse med udbetaling af ydelse ved alderdom, som den pågældende ville haft have ret til på lige fod med landets egne statsborgere, såfremt vedkommende var blevet i værtslandet⁽⁸⁾. Centrale Raad van Beroep fandt ikke, at det var sandsynligt, Domstolens dom ville få indflydelse på den pågældende sag.

Ligeledes i Nederlandene havde Hoge Raad undersøgt, om den omstændighed, at visse regler for, hvilket udstyr der skal anvendes til kontrol af indtagelse af alkohol, som er tekniske normer i den i direktiv 83/189 omhandlede forstand, ikke var meddelt Kommissionen, skulle have konsekvenser for straffen for den pågældende overtrædelse. Hoge Raad fandt, at dette ikke kunne være tilfældet, eftersom man ikke i nogen af de to mulige tilfælde (vedkommende nægter at underkaste sig en kontrol, eller han underkaster sig den) bad ham om at over-

⁽¹⁾ Sag C-6/90 og C-9/90, Sml. 1996, s. I-5357.

⁽²⁾ Sag C-46/93 og C-48/93, Sml. 1996, s. I-1029.

⁽³⁾ Centrale Raad van Beroep, Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging mod N.M., AB 1997, 181.

⁽⁴⁾ Sag C-308/93, Sml. 1996, s. I-2097.

⁽⁵⁾ Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 af 14. juni 1971 om anvendelse af de sociale sikringsordninger på arbejdstagere og deres familiemedlemmer, der flytter inden for Fællesskabet, EFT L 149 af 5.7.1971, s. 2.

⁽⁶⁾ Punkt 30 i dommen.

holde de pågældende regler. Ifølge Hoge Raad er en mistænkt forpligtelse til at underkaste sig en kontrol en direkte følge af den nederlandske færdselslov (¹).

I en sag vedrørende anvendelsen af forordning (EØF) nr. 1408/71 og mere generelt traktatens bestemmelser om den frie bevægelighed for personer afviste den østrigske Oberster Gerichtshof (højesteret) i en dom af 15. april 1997 (²) at imødekomme en anmodning fra en arbejdstager, en østrigsk statsborger, som modtog en tysk invaliderende som følge af en arbejdsulykke i Tyskland i 1968, om at få tildelt invalidepension i Østrig. Efter at have fastslået, at fællesskabsforordningen trådte i kraft i Østrig den 1. januar 1994, uden tilbagevirkende kraft, konstaterede Oberster Gerichtshof, at det var udelukket at anvende den på forhold, der var opstået inden denne dato, ligesom det var udelukket at anvende bestemmelser i traktaten om personers frie bevægelighed. Som følge heraf fandt Oberster Gerichtshof, at sagsøgers situation ikke var omfattet af fællesskabsretten, og den kunne ikke imødekomme anmodningen om præjudiciel behandling, eftersom en afgørelse af tvisten ikke var afhængig af en fortolkning af fællesskabsretten.

I Tyskland afviste Bundesverfassungsgericht, som var blevet forelagt en forfatningsmæssig klage («Verfassungsbeschwerde»), hvormed søgtes annulleret en dom afsagt af Landesarbeitsgericht Hamm om afvisning af det søgsmål, sagsøger havde anlagt mod sin afskedigelse, ved foreløbig afgørelse af 13. juni 1997 (³) at »acceptere« dette søgsmål.

Bundesverfassungsgericht bekræftede, at Landesarbeitsgericht havde besluttet at afvise at anvende den fortolkning af det i artikel 1, stk. 1, i direktiv 77/187/EØF (⁴) omhandlede begreb »overførsel af virksomheder«, som var foretaget af Domstolen den 14. april 1994, i sagen Christel Schmidt (⁵), og som sagsøger havde påberåbt sig. Bundesverfassungsgericht betragtede arbejdsrettens ræsonnement som dårligt funderet, idet denne ikke mente sig forpligtet til at følge Domstolens dom, eftersom denne ikke var blevet begrundet. Ifølge Bundesverfassungsgericht kan en national domstol i sidste instans ikke afvise den fortolkning af fællesskabsretten, der er foretaget af Domstolen, og den skal i tilfælde af tvivl forelægge Domstolen et nyt præjudicielt spørgsmål.

Imidlertid afviste Bundesverfassungsgericht at »acceptere« den forfatningsmæssige klage, idet den fandt, under henvisning til Domstolens dom af 11. marts 1997 i sagen Ayse Süzen (⁶), som præciserede den fortolkning af begrebet »overførsel af virksomheder«, der var givet i dommen af 14. april 1994, at sagsøger ikke længere kunne få medhold. Hvis sagen blev sendt tilbage til Landesarbeitsgericht, burde denne instans, i medfør af Domstolens nye retspraksis, afvise klagerens søgsmål.

(¹) Dom af 15. november 1997, AB Rechtspraak Bestuursrecht 1998, nr. 49, s. 237.

(²) 10 Ob S2334/96z.

(³) Bundesverfassungsgericht, Beschluß vom 13. Juni 1997, 1 BvR 2102/95, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 1997, s. 575, Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 1997, s. 1801.

(⁴) Rådets direktiv 77/187/EØF af 14. februar 1977 om tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om varetagelse af arbejdstagernes rettigheder i forbindelse med overførsel af virksomheder, bedrifter eller dele af bedrifter, EFT L 61, 1977, s. 26.

(⁵) Sag C-392/92, Christel Schmidt, Sml. 1994, s. I-1311.

(⁶) Sag C-13/95, Ayse Süzen, Sml. 1997, s. I-1259.

Det skal bemærkes, at Domstolens dom af 11. marts 1997 i sagen Ayse Süzen ligeledes har haft indflydelse på den afgørelse, der blev truffet af Court of Appeal i sagen Betts v Brintel Helicopters Ltd, som er omtalt under tredje spørgsmål.

Ligeledes i Tyskland afsagde Bundesverwaltungsgericht den 28. januar 1997 (⁷) en dom, som omhandlede spørgsmålet om, på hvilket stadium af den nationale procedure det var hensigtsmæssigt at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen. Efter at være blevet forelagt en klage over en dom afsagt af Oberverwaltungsgericht Hamburg om annullering af en ordre om udvisning af en tyrkisk statsborger fandt Bundesverwaltungsgericht, at betingelserne for udvisning i den nationale ret var opfyldt i det foreliggende tilfælde, idet de overtrædelser af loven om narkotika, som klageren havde begået, berettigede hans udvisning som en generel forebyggende foranstaltning. Da Bundesverwaltungsgericht imidlertid var i tvivl om, hvorvidt artikel 6, stk. 1 og 7, i afgørelse nr. 1/80 fra Associeringsrådet EØF-Tyrkiet var til hinder for en udvisning grundet generel forebyggelse, mente retten ikke, at den kunne afgøre spørgsmålet uden forinden at have anmodet Domstolen om en fortolkning af afgørelse nr. 1/80. Men da Bundesverwaltungsgericht fandt, at en forelæggelse af spørgsmålet kun kunne finde sted, hvis det kunne bevises, at det præjudicielle spørgsmål var af relevans for den nationale rets afgørelse, og at det i det foreliggende tilfælde ikke var bevist, at klageren tilhørte det almindelige arbejdsmarked i den i afgørelse nr. 1/80 omhandlede forstand, afviste Bundesverwaltungsgericht Oberverwaltungsgericht Hamburgs dom og sendte sagen tilbage til denne instans for at den kunne bevise de forhold, der er nødvendige for afgørelsen og i for i givet fald at kunne forelægge Domstolen et præjudicielt spørgsmål (⁸).

Det franske Conseil d'État, som skulle udtale sig om foreneligheden mellem den franske lovgivnings valgarhedsregler og betingelser for fortabelse af mandat for medlemmerne af Europa-Parlamentet og bestemmelserne i »Akt om almindelige direkte valg af repræsentanterne i Forsamlingen«, som er knyttet som bilag til Rådets afgørelse af 20. september 1997, fandt det ikke hensigtsmæssigt at forelægge Domstolen et præjudicielt spørgsmål, idet det hermed fulgte regeringskommissærens konklusioner (⁹). Conseil d'État fandt, at det klart fremgår af akten af 1976, at valgproceduren for Europa-Parlamentets medlemmer henhører under medlemsstaternes kompetence, for så vidt angår alle de regler, som akten ikke selv fastsætter, og at det tilfalder medlemsstatene at fastslå, om deres repræsentanter i Europa-Parlamentet er i en situation, hvor manglende valgarhed bevirker, at deres mandat må ophøre.

I Finland har den administrative højesteret (korkein hallinto-oikeus), uden at forelægge et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, i en dom af 7. november 1997 (2942/1/96) om offentlig adgang til kopier af akter, der er overført

(⁷) Bundesverwaltungsgericht, Urteil vom 28. Januar 1997, 1 C 17/94, Neue Zeitschrift für Verwaltungsrecht 1997, s. 1119.

(⁸) Den 1. oktober 1997 blev Domstolen af Verwaltungsgericht Ansbach forelagt et spørgsmål om fortolkning af afgørelse 1/80 truffet af Associeringsrådet EØF-Tyrkiet vedrørende udvisning grundet generel forebyggelse; den endnu ikke afgjorte sag C-340/97, EFT C 357, 1997, s. 19.

(⁹) Conseil d'État, dom af 8. januar 1997, Tapie; Actualité Juridique Droit Administratif 1997, 259, vedr. J-H Stahl; Europe 1997 Act. nr. 100; Recueil Dalloz 1997, Jur., s. 295; Revue française de droit administratif 1997, s. 438; Droit administratif 1997 nr. 58; Gazette du Palais 1997 nr. 271-273 II pan., s. 135-136.

til Europa-Kommissionen som led i en procedure for kontrol af anvendelsen af konkurrencereglerne, fundet, at finsk ret er gældende for anmodningen om adgang til sådanne dokumenter, når de nationale myndigheder (det nationale konkurrence-agentur) er i besiddelse af de pågældende dokumenter. I henhold til artikel 10 i den finske forfatning er dokumenter, som de nationale myndigheder er i besiddelse af, offentlige, undtagen hvis den offentlige adgang af tvungende årsager udtrykkelig er begrænset ved lov. I henhold til artikel 9, stk. 2, i loven om offentlig adgang til officielle dokumenter (»laki yleisen asiakirjojen julkisuudesta«) og til artikel 1, stk. 2, punkt 2 a), i dekretet om visse undtagelser i forbindelse med offentlig adgang til officielle dokumenter afviste den administrative højesteret imidlertid at give adgang til disse dokumenter med den begrundelse, at en sådan adgang ville være til hinder for et godt internationalt samarbejde. Den administrative højesterets afgørelse blev truffet med en flertalsbeslutning. Et mindretal af dommerne ville have anvendt artikel 20 i Rådets forordning nr. 17, ifølge hvilken Kommissionen og de kompetente myndigheder i medlemsstaterne er forpligtet til ikke at videregive oplysninger, som de har indhentet i henhold til den nævnte forordning, og som på grund af deres karakter er omfattet af tavshedspligt.

Andet spørgsmål

Det er relevant at omtale kendelsen fra Verwaltungsgericht Frankfurt af 24. oktober 1996⁽¹⁾. Ved denne kendelse har Verwaltungsgericht Frankfurt forelagt et spørgsmål til præjudiciel afgørelse for Bundesverfassungsgericht om anmodning om kontrol af, hvorvidt artikel 17-19 og artikel 21, stk. 2, i Rådets forordning nr. 404/93 af 13. februar 1993⁽²⁾ om den fælles markedsordning for bananer er i overensstemmelse med visse artikler i grundloven, selv om Domstolen ved sin dom af 9. november 1995⁽³⁾ efter en anmodning om præjudiciel afgørelse af et spørgsmål forelagt af Verwaltungsgericht Frankfurt i forbindelse med samme sag, har konstateret, at disse bestemmelser er i overensstemmelse med fællesskabsretten.

Verwaltungsgericht fandt, at disse bestemmelser ikke kunne finde anvendelse i Tyskland, eftersom de ikke tager hensyn til klagerens grundlæggende rettigheder, som er sikret ved grundlovens artikel 3, stk. 1 (lighedsprincippet), artikel 12, stk. 1 (fri erhvervsudøvelse) og artikel 14, stk. 1 (ejendomsret). Som begrundelse for sin anmodnings gyldighed henviser Verwaltungsgericht til retspraksis fra Bundesverfassungsgericht, særlig dennes dom af 12. oktober 1993⁽⁴⁾, ved hvilken denne instans havde forbeholdt sig kompetence til at kontrollere anvendelsen i Tyskland af den afledte fællesskabsret i forbindelse med »en rapport om samarbejde med Domstolen« og til på Forbunds-

republikkens område at sikre overholdelsen af den uomgængelige standard for grundlæggende nationale rettigheder, som er fastslået i grundloven.

Da Verwaltungsgericht finder, at de ovennævnte bestemmelser i forordning nr. 404/93 er uforenelige med standarden for visse grundlæggende rettigheder, og at Domstolen ikke, i forbindelse med den præjudicielle procedure havde beskyttet sagsøgernes grundlæggende rettigheder, mener instansen, at det tilfalder Bundesverfassungsgericht at sikre den pågældende uomgængelige standard og at fastslå, at disse bestemmelser ikke kan finde anvendelse i Tyskland.

Tredje spørgsmål

I en dom af 26. juni 1997⁽⁵⁾ fastslog den østrigske Verfassungsgerichtshof, at Bundesvergabeamt (den federale myndighed, der er kompetent i forbindelse med søgsmål vedrørende indgåelse af offentlige kontrakter) ved at tilsidesætte forpligtelsen til at anmode Domstolen om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 177, stk. 3, i EF-traktaten har krænket princippet om, at ingen kan nægtes adgang til den relevante dømmende myndighed. I forbindelse med fortolkningen af artikel 2, stk. 1, litra a) og b), og stk. 6, i direktiv 89/665/EØF⁽⁶⁾ og specielt i forbindelse med de begæringer om foreløbige forholdsregler, som er indgivet til Bundesvergabeamt, drejede det sig om at få fastslået, om tildelingen og indgåelsen af en kontrakt, som følger efter et udbud, er to adskilte handlinger, der som følge heraf kan anfægtes hver for sig, og Verfassungsgerichtshof konkluderede, at i henhold til fællesskabsrettens »doble« retlige beskyttelse tilfalder det udelukkende Domstolen, som endnu ikke har haft lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet, at fortolke disse bestemmelser, således at Bundesvergabeamt burde have forelagt et spørgsmål til præjudiciel afgørelse.

Ligeledes i Østrig afsagde Oberster Gerichtshof en kendelse den 9. december 1996⁽⁷⁾, i en sag, som vedrørte spørgsmålet om, hvorvidt den afgørelse, hvorved en førsteinstansdommer udsætter en afgørelse og forelægger Domstolen et spørgsmål til præjudiciel afgørelse, stadig er omfattet af de i national ret fastsatte klageprocedurer. Efter en undersøgelse af Domstolens retspraksis⁽⁸⁾, af den østrigske retslære og af den tyske retspraksis og retslære fandt Oberster Gerichtshof, at en afgørelse om forelæggelse for Domstolen ikke kan anfægtes ved et søgsmål i henhold til national ret, fordi, på den ene side, Domstolen har enekompetence til at afgøre, om en sag kan antages til præjudiciel bedømmelse, og fordi, på den anden side, afgørelser om udsættelse med at træffe afgørelse i tilfælde, hvor den østrigske forfatningsdomstol skal kontrollere, at en lov er i overensstemmelse med grundloven, ikke kan anfægtes ved søgsmål, og det samme må derfor gælde for spørgsmål, der

⁽¹⁾ Verwaltungsgericht Frankfurt/Main, Beschluß vom 24. Oktober 1996, 1E 798/95 (V) og 1E 2949/93 (V), Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 1997, s. 182.

⁽²⁾ EFT L 47, 1993, s. 1.

⁽³⁾ Domstolens dom af 9. november 1995, Sag C-466/93, Atlanta Fruchthandels-gesellschaft o.a., Sml. 1995, s. I-3799. Domstolen havde allerede afvist et søgsmål fra Forbundsrepublikken Tyskland, som gik ud på at få fastslået, at forordningen var ugyldig i medfør af dommen af 5. oktober 1994 i sagen C-280/93, Tyskland mod Rådet, Sml. 1994, s. I-4973.

⁽⁴⁾ Der er tale om dommen fra Bundesverfassungsgericht af 12. oktober 1993, 2 BvR 2134/92 og 2 BvR 2159/92, den såkaldte »Maastricht-dom«, som fastslår, at loven om ratificering af EU-traktaten er i overensstemmelse med grundloven, samtidig med at den fastsætter visse betingelser for EU-retsaktens gyldighed i Tyskland. Neue Juristische Wochenschrift 1993, s. 3047-3058.

⁽⁵⁾ Sag B 3486/96.

⁽⁶⁾ Rådets direktiv 89/665/EØF af 21. december 1989 om samordning af love og administrative bestemmelser vedrørende anvendelsen af klageprocedurerne i forbindelse med indgåelse af offentlige indkøbs- samt bygge- og anlægskontrakter, EFT L 395, 1989, s. 33.

⁽⁷⁾ Sag 16 Ok 9/96. Se endvidere afgørelsen fra Oberlandesgericht Wien af 1. juli 1996 om anmodning om præjudiciel afgørelse vedrørende hovedspørgsmålet, 26b Kt 630/95/82, endnu ikke afgjort sag C-7/97, EFT C 74, 1997, s. 15.

⁽⁸⁾ Domstolens dom af 12. februar 1974, Rheinmühlen II, sag 146/73, Sml. 1974, s. 139.

forelægges til præjudiciel afgørelse. Desuden har parterne i hovedspørgsmålet, som ikke kan forpligte en dommer til at forelægge et præjudicielt spørgsmål, ikke ret til at tilsidesætte en afgørelse om forelæggelse af et præjudicielt spørgsmål ved hjælp af et retsmiddel under den nationale ret.

Verfassungsgerichtshofs dom af 26. juni 1997⁽¹⁾ vedrørte betingelserne for adgang til universitetsuddannelse for østrigske statsborgere, som har opnået et »egnethedsbevis« i en anden medlemsstat. I den pågældende sag var klageren, en østrigsk statsborger, efter forelæggelse af et »diplom for generel egnethed til universitetsstudier« udstedt i Tyskland i 1995, blevet nægtet optagelse på universitetet i Wien på dyrlægestudiet, med den begrundelse, at hun ikke kunne forevise en afgørelse om universitetsadgang udstedt af den kompetente tyske forvaltning, som ville have gjort det muligt for hende at gennemføre studierne i Tyskland. Et sådant bevis kræves i henhold til paragraf 7, stk. 1, litra b), i den østrigske lov om højere undervisning (»Allgemeines Hochschulstudiengesetz«, AHStG). Ifølge Verfassungsgerichtshof krænker denne bestemmelse ikke princippet om lighed, som er omhandlet i den østrigske grundlov. Begrænsningerne for adgang til universitetet, som forekommer i medfør af denne bestemmelse, er således udtryk for lovgivningsmyndighedens ønske om at forhindre eller begrænse en massiv tilstrømning af personer, som har opnået deres »egnethedsdiplom« i et andet land, men som ikke opfylder de særlige betingelser, der kræves for at kunne gennemføre universitetsstudier i Østrig. Selv om denne afgørelse kan medføre uretfærdig behandling af østrigske statsborgere, der midlertidigt er bosat i et andet land, erklærede Verfassungsgerichtshof, efter at have konstateret, at nationalitetskriteriet ikke er omhandlet i paragraf 7, stk. 1, litra b), i AHStG, at denne bestemmelse ikke krænker fællesskabsrettens princip om ikke-diskriminering, eftersom dens formål netop er at behandle alle indehavere af diplomer udstedt i udlandet på samme måde som i den stat, der har udstedt diplomet, uden at tage hensyn til de pågældendes nationalitet.

Når det drejer sig om anvendelse af foreløbige forholdsregler fandt den østrigske Oberster Gerichtshof, at hvis et spørgsmål om fortolkning af fællesskabsretten rejses i forbindelse med sådanne procedurer, og hvis samtidig et spørgsmål om en tilsvarende rettighed i en anden sag har givet anledning til forelæggelse af et præjudicielt spørgsmål for Domstolen, er det ikke muligt at suspendere afgørelsen fra den instans, der skal tage stilling til de foreløbige forholdsregler, under afventen af Domstolens afgørelse. En sådan suspension er for det første ikke forenelig med målsætningen for de foreløbige forholdsregler og for det andet ikke egnet, så længe det ikke er bevist, at afgørelsen om forelæggelse af præjudicielt spørgsmål obligatorisk gælder »erga omnes«⁽²⁾.

Selv om direktiv 77/187/EØF⁽³⁾ kun er delvis gennemført i Østrig og den østrigske lovgivende myndighed endnu ikke har vedtaget de nærmere gennemførelsesbestemmelser, har Oberster Gerichtshof i en dom af 23. maj 1997⁽⁴⁾, under henvisning til Domstolens dom af 16. december 1992 i sagen Katsikas⁽⁵⁾ anerkendt, at en arbejdstager (delegeret i et samarbejdsudvalg) har ret til at modsætte sig, at hans ansættelsesforhold overgår til en part, der overtager virksomheden.

Endvidere skal nævnes en dom af 11. februar 1997⁽⁶⁾, hvori den østrigske Oberster Gerichtshof har udtalt sig om anmodningen fra en lønmodtager, som var blevet uarbejdsdygtig, om at oppebære en invalidepension i Østrig, selv om hun, efter at have haft erhvervsmæssig beskæftigelse i 15 år i Tyskland, modtog en tysk pension. Sagsøgeren påberåbte sig den bilaterale aftale mellem Østrig og Tyskland samt Rådets forordning (EØF) nr. 1408/71 og gjorde gældende, at hendes ret til ydelse burde fastslås efter de bestemmelser, der var mest fordelagtige for hende, ligesom det burde anerkendes, at varigheden af hendes erhvervsaktivitet i Tyskland gav hende ret til en pension i Østrig. Oberster Gerichtshof fandt, at en sådan forpligtelse ikke følger af hverken den bilaterale aftale eller fællesskabsforordningen og konkluderede, at da der ikke fandtes nogen bestemmelser i Fællesskabets materielle sociallovgivning, var det i det foreliggende tilfælde den østrigske lovgivning, der skulle finde anvendelse.

I en dom af 25. september 1997⁽⁷⁾ anerkendte Verwaltungsgerichtshof den direkte virkning af artikel 10 i direktiv 69/335/EØF om indirekte beskatning af kapitaltilførsel⁽⁸⁾. Under henvisning til Domstolens retspraksis⁽⁹⁾ anså Verwaltungsgerichtshof, at administrative beslutninger om afgifter i forbindelse med registrering i handelsregistret af forhøjelser af selskabskapital var ulovlige. Verwaltungsgerichtshof fandt det ikke nødvendigt at forelægge et præjudicielt spørgsmål, idet den ikke mente, at der i det foreliggende tilfælde var nogen tvivl med hensyn til den korrekte anvendelse af fællesskabsretten⁽¹⁰⁾.

I Det Forenede Kongerige kunne man kun to uger efter afsigelsen af Domstolens dom af 11. marts 1997 i sagen Süzen⁽¹¹⁾ konstatere denne doms indflydelse på en dom afsagt af Court of Appeal i sagen Betts v Brintel Helicopters Ltd⁽¹²⁾. Sagsøgerne var ansat i selskabet Brintel, som ydede helikopterservice til Shell. Ved udløbet af de servicekontrakter, som forbandt de to selskaber, blev de nye kontrakter vedrørende det område, inden for hvilket sagsøgerne arbejdede, tildelt KLM, som ikke overtog det eksisterende personale og udstyr og arbejdede fra en anden helikopterbase. High Court havde, ved en anerkendelsesdom (declaration) fastslået, at sagsøgerne skulle betragtes som ansatte hos KLM med den begrundelse, at Brintel gennem sin aktivitet på den base, selskabet benyttede, udgjorde en virksomhed i henhold til Transfer of Undertakings (Protection of Employment) Regulations 1981, og at der havde været tale om overførsel af denne virksomhed, eftersom KLM fortsatte med at tilbyde samme service eller aktivitet. Court of Appeal, der traf afgørelse efter afsigelsen af Domstolens dom i ovennævnte sag (Süzen), imødekom KLM's appel. Efter at have fastslået, at Süzen-dommen betegnede et retningsskift (shift of emphasis) eller i hvert fald en præcisering af lovgivningen, fandt Court of Appeal, at de pågældende aktiviteter udgjorde en virksomhed eller en økonomisk enhed, men at eftersom

⁽⁶⁾ 10 Obs 19/97k.

⁽⁷⁾ Sag 97/16/0050, 0061.

⁽⁸⁾ Direktiv 69/335/EØF af 17. juli 1969, EFT L 249, 1969, ændret ved direktiv 85/303/EØF af 10. juni 1985, EFT L 156, 1985, s. 23.

⁽⁹⁾ Domstolens dom af 20. april 1993, forenede sager C-71/91 og C-178/91, Ponente Carni, Sml. 1993, s. I-1915.

⁽¹⁰⁾ Domstolens dom af 6. oktober 1982, sag C-283/81, CILFIT, Sml. 1982, s. 3415.

⁽¹¹⁾ Sag C-13/95, Sml. 1997, s. I-1259.

⁽¹²⁾ Court of Appeal (Civil Division), dom af 26. marts 1997, Betts and others v Brintel Helicopters Ltd and another; [1997] ICR 792.

⁽¹⁾ Sag B 877/96.

⁽²⁾ OGH 14. januar 1997, 4 Ob 2386/96b og 4 Ob 2391/96p.

⁽³⁾ Sag C-308/93, Sml. 1996, s. I-2097.

⁽⁴⁾ 8 Ob A 105/97t.

⁽⁵⁾ Domstolens dom af 16. december 1992, forenede sager C-132/91, C-138/91 og C-139/91, Sml. 1992, s. I-6577.

personalet ikke var det eneste aktive element, og størstedelen af aktiverne var bevaret af overtageren, kunne virksomheden ikke betragtes som værende blevet overført på en måde, så den bevarede sin identitet hos overtageren.

En anden sag vedrørende overtagelse af selskaber, National Union of Teachers and others v Governing Body of St Mary's Church of England (Aided) Junior School and others, gav Court of Appeal (*) anledning til at undersøge retspraksis vedrørende direktivers direkte retsvirkning. Det drejede sig om tre lærere, som var blevet afskediget, efter at den skole, hvor de arbejdede, var blevet lukket af økonomiske årsager. Skolen havde status som voluntary aided school. Lærerne var ikke blevet genansat af bestyrelsen for den nye skole, som ligeledes havde status som voluntary aided school. Lærernes fagforening klagede over, at forpligtelsen til at afholde konsultationer ved en virksomhedsovertagelse ikke var overholdt, og de tre lærere klagede over uberettiget afskedigelse. Industrial Tribunal fandt derefter, at skolerne ikke kunne betragtes som virksomheder, der var etableret på et kommercielt grundlag (in the nature of a commercial venture) i den forstand, begrebet er omhandlet i artikel 2, stk. 1, i Transfer of Undertakings (Protection of Employment) Regulations 1981, hvorfor disse bestemmelser ikke fandt anvendelse. Endvidere fandt denne instans, at eftersom bestyrelsen for en skole (governors), som har status af voluntary aided school, ikke er en statslig myndighed, kunne klagerne ikke påberåbe sig den direkte virkning af direktiv 77/187/EØF (?) over for et sådant organ. Employment Appeal Tribunal afviste klagerens appel. Court of Appeal imødekom imidlertid deres yderligere appel og fastslog, at når skolerne opnår status som voluntary aided school og bliver en del af det statslige system, udgør bestyrelsen en offentlig enhed, der er ansvarlig for at levere en offentlig ydelse, og den er dermed undergivet beføjelser, som kan udøves af en lokal myndighed, der er ansvarlig for uddannelse. Dette medførte, at bestyrelsen måtte anses for at være en statslig myndighed i den i direktiv 77/187/EØF omhandlede forstand.

Igen i Det Forenede Kongerige havde House of Lords i sagen Kleinwort Benson Ltd c/ Glasgow City Council ladet sig inspirere af Domstolens retspraksis. Sagsøger, en bank (*), havde anlagt sag i England for at opnå tilbagebetaling af beløb, der var udbetalt til Glasgow City til gennemførelse af en kontrakt, som senere blev erklæret ugyldig. En lov, som i det væsentlige anvender de løsninger, der er omhandlet i Bruxelles-konventionen, regulerer kompetencekonflikterne mellem de engelske og skotske domstole. Glasgow City mente, at den skotske domstol var kompetent, og Court of Appeal forelagde en række præjudicielle spørgsmål om lovens fortolkning i sag C-346/93 for at få fastslået, hvorvidt der kunne blive tale om tilbagesøgning i henhold til Bruxelles-konventionen. Domstolen afviste at behandle det præjudicielle spørgsmål med den begrundelse, at Bruxelles-konventionen ikke fandt anvendelse i den foreliggende sag, også selv om reglerne i forbindelse med konflikter mellem Det Forenede Kongerige og Skotland er inspireret af

konventionen. De engelske domstole måtte derfor afgøre spørgsmålet uden en forudgående afgørelse fra Domstolens side. House of Lords besluttede, at det var relevant fuldt ud at tage hensyn til Domstolens domme i forbindelse med fortolkningen af konventionen, når de engelske domstole skulle fortolke loven, også selv om Domstolen havde afvist at tage stilling til det præjudicielle spørgsmål.

I Tyskland afviste Bundesverfassungsgericht ved kendelse af 22. januar 1997 (†) en forfatningsmæssig klage (Verfassungsschwerde) mod gennemførelsen af to fællesskabsdirektiver uden at tage hensyn til de punkter i fællesskabsretten, som parterne påberåbte sig. Den pågældende instans konstaterede, at artikel 3, stk. 1, i forordningen om mærkning af tobaksvarer, som gennemfører artikel 4 i direktiv 89/622/EØF, som ændret ved direktiv 92/41/EØF (*), i den tyske lovgivning, ikke krænker hverken retten til meningsfrihed og fri udøvelse af et erhverv eller andre grundlæggende rettigheder, som er sikret ved grundloven. Bundesverfassungsgericht var af den opfattelse, at den pågældende forordning har et retsgrundlag, der er uafhængigt af fællesskabsretten i kraft af artikel 21, stk. 1, i loven om fødevarer og andre dagligvarer (Lebensmittel- und Bedarfsgegenständegesetz), at den således udgør en del af den tyske konkurrencelovgivning, og at spørgsmålene i relation til fællesskabsretten, specielt dem, der vedrører direktivernes direkte virkning på national ret og sagsøgernes ret til at få deres gyldighed kontrolleret af Domstolen, ikke er relevante for dens afgørelse.

I en dom af 20. november (‡) gav Bundesarbeitsgericht en professionel ishockeyspiller medhold i, at han havde ret til erstatning for den skade, han havde lidt på grund af, at den klub, som han havde været tilknyttet, havde anvendt de regler for overførsel af spillere mellem klubber, som det tyske forbund havde vedtaget. Da der var tale om en overførsel mellem to tyske klubber, fandt Bundesarbeitsgericht, udelukkende på grundlag af tysk ret, at reglerne for overførsel af de pågældende spillere udgjorde en ulovlig begrænsning af den frie ret til erhvervsudøvelse (artikel 12, stk. 1, i grundloven). Endvidere fandt den tyske instans under henvisning til Domstolens dom i »Bosman«-sagen af 15. december 1995 (¶), ifølge hvilken artikel 48 i EF-traktaten er til hinder for, at en klubs anskaffelse af en professionel sportsudøver fra en klub i en anden medlemsstat gøres betinget af betaling af en overførelsessum til den oprindelige klub, at Domstolens fortolkning af artikel 48 er baseret på de samme værdier som dem, der ligger til grund for fortolkningen af artikel 12 i grundloven.

(*) Court of Appeal (Civil Division), dom af 12. december 1996, National Union of Teachers and others v Governing Body of St Mary's Church of England (Aided) Junior School and others; [1997] ICR 334.

(†) Sag C-308/93, Sml. 1996, s. I-2097.

(‡) 30. oktober 1997 [1997] 3 WLR 923.

(*) Bundesverfassungsgericht, Beschluß vom 22. Januar 1997, 2 BvR 1915/91, Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts Bd 95, s. 173, Europarecht 1997, s. 162, Europäische Grundrechte-Zeitschrift 1997, s. 205, Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht 1997, s. 734.

(†) Rådets direktiv 92/41/EØF af 15. maj 1992 om ændring af direktiv 89/622/EØF om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes love og administrative bestemmelser om mærkning af tobaksvarer, EFT L 158, s. 30.

(‡) Bundesarbeitsgericht, Urteil vom 20. November 1996, 5 AZR 518/95, Neue Zeitschrift für Arbeitsrecht 1997, s. 647.

(¶) Sag C-415/93, Bosman, Sml. 1995, s. I-4921.

I Spanien er der den 5. juli 1997⁽¹⁾ ved Sala Primera de lo Civil du Tribunal Supremo blevet afgivet en dom, hvori det anerkendes, at Rådets direktiv 93/13/EØF⁽²⁾ om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler har en direkte horisontal virkning, idet der henvises til, at der indirekte var belæg herfor i den tidligere retspraksis. Alle de pågældende sager drejede sig om værnetingsbestemmelser i adhæsionskontrakter.

Efter at Danmarks højesteret den 12. august 1996 afgjorde, at en sag, som 11 danske statsborgere med støtte fra 777 intervenienter havde anlagt mod den danske statsminister vedrørende Maastricht-traktaten⁽³⁾, kunne antages til realitetsbehandling, har Østre Landsret som førsteinstansret i en dom af 27. juni 1997⁽⁴⁾ frifundet statsministeren. Sagsøgerne betvivlede, at Danmarks tiltrædelse af Maastricht-traktaten var i overensstemmelse med paragraf 20, stk. 1, i grundloven, hvor det hedder: »Beføjelser, som efter denne grundlov tilkommer rigets myndigheder, kan ved lov i nærmere bestemt omfang overlades til mellemfolkelige myndigheder, der er oprettet ved gensidig overenskomst med andre stater til fremme af mellemfolkelig retsorden og samarbejde«. Sagsøgernes påstand var, at der med Maastricht-traktaten ikke kun blev overført beføjelser i et nærmere bestemt omfang, og det kunne derfor ikke ske i henhold til grundlovens paragraf 20. Sagsøgerne har appelleret sagen til Højesteret. Der forventes afsagt dom i foråret 1998.

Med hensyn til fællesskabsrettens forrang for den nationale ret blev der med den dom, der den 25. november 1997⁽⁵⁾ blev afsagt ved Regeringsrätten, som er Sveriges administrative højesteret, sat en stopper for den usikkerhed, der har været med hensyn til forholdet mellem den nationale ret og fællesskabsretten⁽⁶⁾. I dommen slås det fast, at borgerne har mulighed for at anlægge sag ved de administrative domstole mod individuelle administrative afgørelser, som drejer sig om borgerlige rettigheder og forpligtelser⁽⁷⁾. I det pågældende tilfælde havde firmaet Lassagård anlagt sag, fordi det ikke mente, at de nationale myndigheder havde ret til at afvise dets anmodning om landbrugsstøtte i henhold til forordning (EØF) nr. 3887/92⁽⁸⁾. Jordbrugsverket, som var den ansvarlige myndighed, havde afvist firmaets ansøgning og samtidig oplyst, at afgørelsen ikke kunne appelleres, eftersom der i henhold til de nationale administrative bestemmelser ikke fandtes en sådan appelmulighed

⁽¹⁾ Tribunal Supremo, Sala Primera, de lo Civil, sentencia de 05/07/97, Ediciones Océano Exito, SA/Antonia C. S.; Repertorio Aranzadi de Jurisprudencia 1997 nr. 6151.

⁽²⁾ Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler, EFT L 95, s. 29.

⁽³⁾ Ugeskrift for Retsvæsen, 1996, s.1302, omtalt i den fjortende årsberetning - 1996.

⁽⁴⁾ 3. afd. nr. B-2131-96

⁽⁵⁾ Sag nr. 219/97, Lassagård.

⁽⁶⁾ Usikkerheden skyldtes, at de svenske domstole afviste at lade administrative afgørelser domstolsbehandle, hvis adgangen til domstolsbehandling ikke fremgik af en lov eller en national bestemmelse.

⁽⁷⁾ Jf. artikel 6 i konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder.

⁽⁸⁾ Kommissionens forordning (EØF) nr. 3887/92 af 23. december 1992 om gennemførelsesbestemmelser for det integrerede system for forvaltning og kontrol af visse EF-støtteordninger, EFT L 391, 1992, s. 36.

i nogen af de nationale love og bestemmelser⁽⁹⁾. Efter gentagne appeller blev sagen henvist til den administrative højesteret. Med henvisning til Domstolens retspraksis⁽¹⁰⁾ og artikel 6 i den europæiske menneskerettighedskonvention (beskyttelsen af disse rettigheder indgår som en integreret del af fællesskabsretten) fastslog den administrative højesteret, at fællesskabsretten har forrang for den nationale ret, og at den nationale ret ikke må begrænse en sagsøgers ret til at klage over en administrativ afgørelse ved en national domstol, da denne rettighed er direkte afledt af fællesskabsretten.

Det franske Conseil d'État har i en plenumafgørelse⁽¹¹⁾ fastslået, at når et direktivs gennemførelsesfrist er udløbet, har de offentlige myndigheder pligt til at ophæve de bestemmelser i den nationale ret, som strider mod direktivet, uanset hvilke nationale bestemmelser og hvilken form for uoverensstemmelse der er tale om.

I den pågældende skattesag var sagsøgerens virksomhed omfattet af momslovgivningen som fastsat i artikel 256 i skatte-loven i medfør af det sjette momsdirektiv 77/388/EØF⁽¹²⁾. Ifølge direktivet var medlemsstaterne forpligtet til at fritage denne form for virksomhed for moms, men skattebogen indeholdt ikke nogen bestemmelse herom. Det specielle i denne sag var således, at den nationale lov ikke indeholdt de af direktivet pålagte bestemmelser, men heller ikke indeholdt nogen bestemmelser, der var uforenelige med direktivet. Conseil d'Etat konkluderede derfor, at skattelovens bestemmelser »om opretholdelse af momspligten« for forsikringsagenter »ikke var i overensstemmelse med målene i det sjette momsdirektiv, og at man burde fjerne den omstridte anvendelse og indføre momsfritagelse på grund af manglende retsgrundlag«. Det var ikke et krav, at sagsøgeren skulle have nedlagt påstand om, at den alment gældende nationale bestemmelse, som befinder sig mellem den individuelle handling og direktivet, ikke er forenelig med direktivet⁽¹³⁾.

⁽⁹⁾ Jf. artikel 14, afsnit 1, i loven om de administrative domstole (lagen om allmänna förvaltningsdomstolar, 1971:289).

⁽¹⁰⁾ B.l.a. Domstolens dom af 3. december 1992 i sag C-97/91, Oleificio Borelli SpA mod Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, Sml. 1992 s. I-6313.

⁽¹¹⁾ Conseil d'État, Assemblée, 30. oktober 1996, SA Cabinet Revêt et Badelon; AJDA 1996, s. 1044.

⁽¹²⁾ Rådets direktiv 77/388/EØF af 17. maj 1977 om harmonisering af medlemsstaternes lovgivning om omsætningsafgifter, EFT L 145, s. 1.

⁽¹³⁾ Denne afgørelse er af visse kommentatorer blevet udlagt som en anerkendelse af direktivernes »direkte substitueringmulighed«, dvs. at en privatperson har mulighed for efter gennemførelsesfristens udløb at påberåbe sig de rettigheder, som er indeholdt i et direktiv, men som ikke eller kun mangelfuldt er gennemført, da der ikke er iværksat nogen nationale foranstaltninger til gennemførelse af direktivet.

Jf. afvisning af substitueringmuligheden: Tribunal administratif de Dijon, 26. november 1996, SARL Sté nouvelle des Laboratoires Eurotonic; DF 1997 nr. 26, Comm. 746; Europe 1997, nr. 223, s. 14. Jf. anerkendelse af den direkte substitueringmulighed: Tribunal administratif de Strasbourg, Référé, 23. maj 1997, Soc. Lyonnaise des Eaux c/ communauté de communes du Piémont-du-Barr et SDEA du Bas-Rhin, Req. nr. 97348; Europe 1997, nr. 222, s. 13; AJDA 1977, s. 719.

Conseil d'État er desuden af den franske forening til fuglens beskyttelse blevet anmodet om at annullere et ministerielt cirkulære, hvori det fastsættes, hvornår jagten på visse fuglearter kan begynde. Ifølge bestemmelserne i Rådets direktiv 79/409 om beskyttelse af vilde fugle drager medlemsstaterne omsorg for, »at de beskyttede arter hverken jages i redetiden eller i de forskellige faser af yngletiden.« Conseil d'État fastslog, at denne bestemmelse ikke var blevet overholdt for visse arter, og at de nationale myndigheder juridisk set ikke kan udstede regler, som strider mod målene i fællesskabsdirektivet, og cirkulæret blev derfor annulleret.

Den franske højesteret, Cour de Cassation, afsagde den 12. december 1996 en dom⁽¹⁾, som førte til, at reglen om tilbagevirkende kraft in mitius fik sit anvendelsesområde udvidet. Denne regel indebærer, medmindre det modsatte udtrykkeligt er fastsat, at en ny straffelov, der indeholder mildere bestemmelser, skal anvendes på handlinger, der er begået før dens ikrafttræden, hvis domsbehandlingen ikke er færdig. Anvendelsesområdet blev udvidet til også at omfatte de fællesskabsforordninger, som den nationale lovgiver baserede sig på ved fastsættelsen af strafbarheden.

I Italien har Consiglio di Stato⁽²⁾ under henvisning til Domstolens dom af 17. oktober 1995, Kalanke⁽³⁾, fastslået, at opfattelsen af kvindens vilkår som kilde til forskelsbehandling ved ansættelse i den offentlige sektor langt fra stemmer overens med princippet om ligebehandling, men at en sådan opfattelse strider mod de bestemmelser, der såvel i den nationale ret som i fællesskabsretten sikrer mod forskelsbehandling på grundlag af køn, og som indeholder de eneste tilladte former for forskelsbehandling, som skal fjerne de praktiske hindringer for kvinders adgang til beskæftigelse og karrieremuligheder. Consiglio di Stato konkluderede derfor, at der ikke må tages hensyn til de naturlige betingelser ved graviditet og moderskab, når man i forbindelse med en ansættelsesprøve for hjælpelærere skal vurdere kandidaternes egnethed, men at dette skal ske på grundlag af objektive kriterier uden hensyntagen til disses personlige forhold.

Herudover bør man nævne den dom, som den italienske forfatningsdomstol afsagde den 11. april 1997⁽⁴⁾ i en sag vedrørende kompetencestridigheder mellem regionerne Umbria og Marche og staten om nogle cirkulærer fra Arbejdsministeriet vedrørende erhvervsuddannelsesforanstaltninger, som finansieres af Den Europæiske Socialfond. Regionerne fremførte bl.a., at de pågældende cirkulærer var et brud på deres beføjelser på erhvervsuddannelsesområdet og med hensyn til gennemførelse af fællesskabsforordninger. Forfatningsdomstolen fastslog for det første,

at der ikke er noget til hinder for, at en fællesskabsbestemmelse i princippet afviger fra de forfatningsmæssige bestemmelser om kompetencefordelingen mellem staten og regionerne, hvis afvigelsen stemmer overens med krav fremsat af Den Europæiske Union. For det andet slås det fast, at de pågældende cirkulærer er begrænset til gennemførelse af fællesskabsakter, der som sådan ikke kan underkastes en kontrol af, om de er i overensstemmelse med forfatningen, medmindre de er uforenelige med de grundlæggende principper i forfatningen. Den konkluderede derfor, at den ikke var i stand til at dømme, om cirkulærene var i overensstemmelse med forfatningen, da de på grund af deres oprindelse var omfattet af en egentlig »fællesskabsbeskyttelse«. Endelig synes forfatningsdomstolen at antyde, at regionerne for ikke at miste deres beføjelser på nationalt niveau skal deltage direkte i det arbejde, der går forud for udarbejdelsen af fællesskabsakterne.

Til sidst bør der gøres opmærksom på den afgørelse, som den italienske højesteret⁽⁵⁾ har truffet i forlængelse af Domstolens dom af 10. december 1991⁽⁶⁾, hvor det blev fastslået, at havneselskabernes monopol på udførelsen af havnevirkomhed ikke var foreneligt med traktatens artikel 86 og 90. Den italienske højesteret har, samtidig med at den bekræftede den forfatningsmæssige retspraksis, udtalt sig om, hvilken virkning Domstolens fortolkningsdom har på den nationale retsorden. Højesteretten fastslår bl.a., at »principperne i de fortolkningsdomme, som Domstolen har afgivet i forbindelse med den præjudicielle procedure, er umiddelbart gældende, og at den nationale lov, som erklæres for uforenelig med Fællesskabets retsorden, som en konsekvens heraf ophæves, under forudsætning af at de grundlæggende principper i Italiens forfatningsmæssige retsorden og menneskerettighederne overholdes.« Som følge af ovennævnte domstolsafgørelse bør den italienske dommer ikke anvende artikel 110, sidste stykke, og artikel 112 i skibsfartsloven, og han bør afvise påstanden om, at de pågældende bestemmelser finder fuld anvendelse.

I Belgien er Raad van State blevet anmodet om at træffe foreløbige forholdsregler mod en afgørelse truffet af et overvågningsudvalg, som er nedsat i henhold til fællesskabsbestemmelserne om strukturfondene⁽⁷⁾. Oprettelsen af det pågældende udvalg indgik i et »Enhedsplanlægningsdokument«, som den flamske regering har forelagt Kommissionen, som efterfølgende godkendte oprettelsen. Udvalget havde valgt en anden virksomhed end sagsøgeren til at forestå udførelsen af et projekt samfinansieret af EFRU.

Ifølge Raad van States opfattelse var overvågningsudvalget ikke oprettet af en offentlig belgisk myndighed, og det var derfor ikke underkastet belgiske myndigheders kontrol. Da det var Raad van States opfattelse, at udvalget var en del af EU-institutionernes offentlige myndighedsudøvelse, konkluderede Raad

⁽¹⁾ Cass.crim., Paul Giusti et Soc. ILS, 12. december 1996; Bull crim. 1996 nr. 466, s. 466; Europe 1997, Act. nr. 215, s. 10.

⁽²⁾ Consiglio di Stato, Sezione VI, 26. februar 1997, nr. 325, Pompili Pagliari/Ministero della pubblica istruzione, Il Consiglio di Stato, 1997, I, s. 290.

⁽³⁾ Domstolens dom af 17. oktober 1995, sag C-450/93, Sml. 1995 s. I-3051.

⁽⁴⁾ Corte costituzionale, dom af 11. april 1997, nr. 93, Giur. cost., 1997, s. 923.

⁽⁵⁾ Corte di cassazione, dom af 28. marts 1997, Compagnia unica lavoratori merci varie del porto di Genova mod Società merci convenzionali porto di Genova, nr. 2787, Foro it., I, 3275, 3277.

⁽⁶⁾ Domstolens dom af 10. december 1991, sag C-179/90, Merci convenzionali porto di Genova SpA mod Siderurgica Gabrielli SpA, Sml. 1991, s. I-5889.

⁽⁷⁾ Jf. artikel 25 i Rådets forordning 4253/88 af 19. december 1988, EFT L 374/1, 1988, senest ændret ved Rådets forordning 3193/94 af 19. december 1994, EFT L 337/11, 1994.

van State, at det ikke havde beføjelse til at kontrollere lovligheden af de pågældende myndigheders afgørelser. At visse belgiske offentlige myndigheder havde indflydelse på udvalgets forhandlinger var ikke ifølge Raad van State tilstrækkeligt til, at udvalgets afgørelser kunne betragtes som afgørelser truffet af en belgisk administrativ myndighed⁽¹⁾.

I Nederlandene har landsforeningen til beskyttelse af Waddenzee (vadehavet) indbragt en række tilladelser, som bl.a. miljøministeren har udstedt, for Raad van State med den begrundelse, at der ikke var foretaget en evaluering af indvirkningen på miljøet. Raad van State fastslog, at den nationale lovgivning ikke var i overensstemmelse med direktiv 85/337/EØF⁽²⁾, når den fritog olieraffinerier med en kapacitet på under en million tons råolie om året fra forpligtelsen til at foretage en sådan evaluering. Efter at have gjort opmærksom på, at det allerede ved flere lejligheder havde fremhævet, at artiklerne i direktivet vedrørende denne forpligtelse havde direkte virkning, annullerede Raad van State tilladelsen⁽³⁾.

I Nederlandene har en række kreditkortselskaber desuden anmodet College van Beroep voor het Bedrijfsleven (CBB) om at annullere en afgørelse truffet af økonomiministeren. Ministeren havde afvist at anerkende, at en bestemt regel i den nederlandske konkurrencelovgivning ikke gjaldt for sagsøgerne. For det første afviste CBB sagsøgernes argument, at så længe spørgsmålet var ved at blive undersøgt i Kommissionen, så var ministeren ikke kompetent. CBB henviste til Walt Wilhelmdommen, hvor det blev fastslået, at de nationale myndigheder i henhold til national lov kan gribe ind over for en aftale, selv når spørgsmålet er til behandling i Kommissionen, forudsat anvendelsen af den nationale lov ikke tilsidesætter kravet om en fuldstændig og ensartet anvendelse af fællesskabsretten og ændrer på virkningen af de foranstaltninger, der træffes til gennemførelse af fællesskabsretten⁽⁴⁾. Herudover bemærkede CBB, at når de nationale myndigheder anvendte disse principper, så var de samtidig forpligtet til at undersøge, om deres afgørelse stemte overens med det, der sandsynligvis ville blive besluttet på fællesskabsplan. På grundlag af de skrivelser, som forelå fra GD IV i Kommissionen, og hvoraf det fremgik, at Kommissionen sandsynligvis ville komme til den slutning, at aftalen stred mod artikel 85, stk. 1, og at der derfor ikke kunne indrømmes en undtagelse i henhold til artikel 85, stk. 3, i traktaten, afviste CBB anmodningen.

Fjerde spørgsmål

I en sag i Det Forenede Kongerige (R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd and others (nr. 5))⁽⁵⁾ nedlagde sagsøgerne, som bestod af en gruppe spanske fiskebådsejere og fiskere, over for de engelske domstole og Domstolen påstand om, at Merchant Shipping Act 1988 var i strid med fællesskabsretten, da der i loven med henblik på registrering af en fiskebåd i Det Forenede Kongerige blev stillet en række krav om nationalitet, bopæl og adresse for såvel ejere, befragtere og skipperne. Det blev slået fast, at de pågældende

fællesskabsbestemmelser indeholdt rettigheder for enkeltpersoner. High Court besluttede, at overtrædelserne var tilstrækkeligt markante, til at man kunne drage Secretary of State for Transport til ansvar og kræve, at han udbedrede den skade, som sagsøgerne kunne bevise, at de havde lidt. Ud over de faktorer, som Domstolen havde fremført, understregede High Court fire faktorer, som sammen med det overtrådte princips grundlæggende betydning førte til den konklusion, at der var tale om en klar og alvorlig fejlfortolkning fra Det Forenede Kongeriges side af grænserne for dets skønsbeføjelser:

- forskelsbehandlingen på grundlag af nationalitet var tilsigtet med bopæls- og adressekravet;
- Secretary of State var opmærksom på, at kravene nødvendigvis ville være til skade for sagsøgerne, for det var hensigten at sikre, at de ikke fik del i Det Forenede Kongeriges fiskekvoter;
- Det Forenede Kongeriges regering besluttede at nå målet ved hjælp af en lov, så gennemførelsen ikke blev forsinket af retssager, hvorved det blev umuligt for sagsøgerne at opnå, at der blev truffet foreløbige forholdsregler uden Domstolens indgreb;
- Kommissionens holdning, som gik imod den foreslåede lov.

High Court besluttede desuden, at sagsøgerne ikke havde ret til erstatning (exemplary damages) i henhold til engelsk lov, dels fordi søgsmålet, selvom det kunne betragtes som enestående, havde karakter af et søgsmål om placering af ansvaret i forbindelse med overtrædelse af en lovforpligtelse (breach of statutory duty), og medmindre det modsatte er fastsat ved lov, vil der ikke kunne ydes erstatning i et sådant tilfælde, dels kan man ikke sidestille et erstatningssøgsmål ved misbrug af beføjelser i udøvelsen af en offentlig myndighed (misfeasance in public office) og et søgsmål om overtrædelse af fællesskabsforpligtelser.

Endelig skal der gøres opmærksom på en dom afsagt den 9. januar 1997⁽⁶⁾, hvori den italienske højesteret tager stilling til, hvorvidt staten er ansvarlig for den skade, der påføres ved manglende eller for sen gennemførelse af et fællesskabsdirektiv. I lovdekret nr. 80/1992 om gennemførelse af direktiv nr. 80/987/EØF⁽⁷⁾ om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgivers insolvens er beskyttelsesordningen forskellig, alt afhængig af om arbejdsgiverens konkursbehand-

⁽¹⁾ Raad van State, Division Administrative, afgørelse nr. 66.661 af 10. juni 1997, sag A.73.283/IV-16.524.

⁽²⁾ EFT L 175, 1985, s. 40

⁽³⁾ 7.8.1997, Nederlands Juristenblad 3.10.1997, s. 1641-2.

⁽⁴⁾ Dom af 13.2.1969, Wilhelm/Bundeskartellamt, sag 14/68, Sml. 1969, s. 1.

⁽⁵⁾ High Court of Justice, Queen's Bench Division, Divisional Court, dom af 31. juli 1997; The Times Law Reports 1997, s. 482-484.

⁽⁶⁾ Corte di cassazione, Sezione lavoro, dom af 9. januar 1997, nr. 133, INPS/Veronica Campanelli, Foro it., Mass., 1997, 14.

⁽⁷⁾ Rådets direktiv 80/987/EØF af 20. oktober 1980 om indbyrdes tilnærmelse af medlemsstaternes lovgivning om beskyttelse af arbejdstagerne i tilfælde af arbejdsgiverens insolvens, EFT L 283, s. 23.

ling er påbegyndt før eller efter direktivets gennemførelse. For det første fastsættes det i dekretet, at der senest et år efter dekretets ikrafttræden skal tages skridt til at søge erstatning for de skader, som er forvoldt af den manglende gennemførelse af direktivet. Angående problemerne med den juridiske vurdering af erstatningen og bestemmelserne vedrørende erstatningssagen bekræftede højesteretten sin holdning⁽¹⁾, som går ud på, at en skade, der skyldes manglende gennemførelse af et fællesskabsdirektiv, ikke kan føres tilbage til et ulovligt forhold, som staten er ansvarlig for. Denne konklusion er

⁽¹⁾ Jf. tidligere beretning (EFT C 332/205, 1997, dom af 19. januar 1996).

baseret på den opfattelse, at »på grund af de to retsordners, dvs. Fællesskabets og den nationale retsordens autonomi vil lovgiverens adfærd kunne betragtes som »anti-retslig« i Fællesskabets retsorden, men ikke i den nationale retsorden på grund af de grundlæggende principper, der klart fremgår af forfatningen.« Med henvisning til de principper, som Domstolen har opridset med hensyn til medlemsstaternes ansvar for de skader, der er forvoldt ved for sen gennemførelse af et direktiv, fastslog den italienske højesteret, at der skal beregnes renter af den løn, som sagsøgeren ikke har fået udbetalt, fra det øjeblik skaden er opstået. Det vil sige, at renterne skal beregnes fra den dato, den pågældende virksomhed gik konkurs, og ikke fra den (senere) dato, hvor det pågældende direktiv blev gennemført i italiensk ret.